

ŠKOLSTVO U LUKAVCU U PERIODU 1945-1953. GODINE

Apstrakt: *Predstaviti prilike u školstvu Lukavca u periodu 1945-1953. godine, znači govoriti o osnovnom školstvu, prije svega o četverogodišnjim, a kasnije i osmogodišnjim osnovnim školama, obnovi i izgradnji školskih objekata, školovanju i usavršavanju kadrova za potrebe privrede, vezi prosvjete i kulture, te drugim sličnim pitanjima. U Lukavcu se obnavljaju stare i podižu nove škole. Obuhvat učenika osnovnoškolskim obrazovanjem, u ovom razdoblju, bilo je znatno veće nego ranije. Osim redovne nastave, škole učestvuju u organizovanom radu na opismenjavanju stanovništva kroz analfabetske tečajeve. Škola postaje centar, kako obrazovnog tako i kulturnog života. Kulturna funkcija škole se naročito ističe u seoskim sredinama, gdje su prosvjetni radnici bili glavni nosioci kulturnog života sela.*

Ključne riječi: *Lukavac, Poljice, Smoluća, školstvo, prosvjeta, osnovne škole, radničke škole.*

EDUCATION IN LUKAVAC IN THE PERIOD 1945-1953.

Abstract: *To present opportunities in Lukavac education in the period 1945-1953. means talking about primary education, first of all about four-year, and later also eight-year elementary schools, for the reconstruction of school facilities, education and training of personnel for the needs of the economy, links between education and culture, and other similar issues. In Lukavac old schools are being rebuilt and new schools are being raised. The inclusion of pupils in elementary education in this period was considerably higher than before. In addition to regular classes, schools participate in organized work on the literacy of the population through analytical courses. The school becomes the center of both educational and cultural life. The cultural function of the school is particularly prominent in rural areas, where educational workers were the main bearers of the cultural life of the village.*

Key words: *Lukavac, Poljice, Smoluća, education, elementary schools, working schools.*

Uvodna razmatranja

U periodu jesen 1944 - proljeće 1945. godine udareni su temelji novog administrativno-teritorijalnog uređenja oslobođenih krajeva Bosne i Hercegovine. Polaznu osnovu za izgradnju, razvoj i usavršavanje administrativno-pravnog poretka u Bosni i Hercegovini činile su odluke AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a, no iste su prilagođavane potrebama na terenu.¹ Administrativno uređenje započeto je formiranjem narodnooslobodilačkih odbora (NOO), koji su formirani na nekoliko nivoa vlasti.²

Prekretnica u pozicioniranju lukavačkog područja u administrativnu strukturu zemlje jeste donošenje Zakona kojim je teritorija Bosne i Hercegovine podijeljena na 7 okruga, od kojih je jedan bio i Tuzlanski. Svaki okrug dijelio se dalje na srezove, a srezovi na područja mjesnih narodnih odbora. Osnovan je Lukavački srez, koji je sa još 11 srezova bio dijelom Tuzlanskog okruga. U okviru Lukavačkog sreza uspostavljen je 21 mjesni narodni odbor (MNO). Predsjednik Sreskog narodnog odbora Lukavac bio je Emin Hamustafić iz Prokosovića. Sekretar je bio S. Mičić, a povjerenik prosvjetnog odjeljenja I. Jozić.³

Do novih izmjena dolazi u januaru 1947. godine kada se broj okruga smanjuje sa sedam na četiri i to: Banjalučki, Tuzlanski, Sarajevski i Mostarski. Istim zakonskim rješenjem ukida se nekoliko srezova, a među njima i Lukavački. Područje nekadašnjeg Lukavačkog sreza od tada je dio sreza Tuzla.⁴ Dani „samostalnosti“ lokalne samouprave Lukavca postaju dio prošlosti.

1 Đorđe Lazarević, Sjeveroistočna Bosna krajem oslobodilačkog rata. Od septembra 1944. do maja 1945, *Glasnik arhiva i DARBiH*, godina X-XI, knjiga X-XI, Sarajevo 1970/71, 181.

2 Što se tiče lukavačkog područja, krenulo se slijedećim redom: Na Oblasnoj konferenciji koja je održana 3. septembra 1944. godine u Šekovićima izabran je Oblasni NOO za Istočnu Bosnu. Nakon toga formiran je Okružni NOO Tuzlanskog okruga, koji je koncem septembra imenovao opštinski NOO u Lukavcu. Prvi predsjednik opštinskog NOO Lukavac bio je Mustafa Kovačević, a istovremeno je bio izabran i Izvršni odbor sa 12 odbornika. Do kraja 1944. godine u sljedećim mjestima lukavačke opštine postavljeni su Narodnooslobodilački odbori: Lukavac Turski, Bistarac Turski, Crveno Brdo, Smoluća, Šikulje, Mijatovići, Plane, Šići, Bistarac Donji, Huskići, Bistarac Gornji, Zagorje, Lukavac Fabrika, Prokosovići, Poljice, Gnojnica, Kruševica, Berkovica, Modrac, Bikodže, Turija, Devetak, Babice, Orahovica, Dobošnica, a početkom 1945. i u ozrenskim i drugim mjestima. Za sela Ševar, Poljanu Muslimansku i Katoličku, Breze i Kiseljak početkom oktobra 1944. izabran je jedan jedinstveni odbor. Ova sela kao i ranije navedena Šići, Mijatovići i Plane nisu dio današnjih okvira lukavačke opštine. Jeremija J. Perić, Dževad Pašić, *Lukavac u radničkom pokretu, Narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji*, Lukavac 1989, 278-279. (dalje: J. J. Perić, Dž. Pašić, *Lukavac u NOR-u*).

3 U sastavu lukavačkog sreza bili su slijedeći Mjesni narodni odbori: Banovići, Bistarac, Brijesnica Donja, Devetak, Dobošnica, Gnojnica, Kiseljak, Lukavac Muslimanski, Miričina, Orahovica Muslimanska, Poljice, Priluk, Podgorje, Puračić, Seona, Smoluća, Treštenica Srpska, Turija, Tulovići, Tumare i Vasiljevci. *Zakon o teritorijalnoj podjeli Federalne Bosne i Hercegovine na okruge, srezove i područja mjesnih narodnih odbora*, „Službeni list Federalne Bosne i Hercegovine“, br. 11, Sarajevo, 18. 8. 1945; Semir Hadžimusić, Lukavački srez, administrativno-teritorijalne i društveno-ekonomske karakteristike 1945-1947, godine, *Gračanički glasnik*. Časopis za kulturnu historiju br. 39, Gračanica, maj 2015, 72-83.

4 Vera Katz, *Društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine 1945-1953*, Sarajevo 2011, 135. (dalje: V. Katz, *Društveni i ekonomski razvoj BiH*).

Prema podacima iz popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine lukavačko područje bilo je u sastavu Tuzlanskog sreza, a činilo ga je sedam Mjesnih narodnih odbora: Dobošnica, Lukavac, Puračić, Smoluća, Turija, Brijesnica i Vasiljevci.⁵ Potom se donosi odluka kojom se na nivou Bosne i Hercegovine osnivaju oblasti. Iste će zamijeniti ranije ukinute okruge, a Lukavac, osim što je dio Tuzlanskog sreza, postaje i dijelom Tuzlanske oblasti.⁶

Prekretnica u daljem ustroju Lukavca i okoline jeste 1952. godina kada se donosi Zakon⁷ o podjeli teritorije NR Bosne i Hercegovine na srezove, gradove i opštine. Novom administrativno-teritorijalnom podjelom nastalom ovim zakonom, Tuzla je proglašena gradom (van sresko područje), a Lukavac i Banovići su proglašeni za gradske opštine Tuzlanskog sreza. U okvir gradske općine Lukavac, ušli su: Smoluća, Šikulje, Lukavac Srpski, Lukavac Turski, Lukavac Tvornica, naselje Koksara, Modrac, Crveno Brdo, Huskići, Zagorje, Bistarac Gornji, Kalajevo i Brgule. Osim gradske općine Lukavac na ovom području bile su još tri općine: Dobošnica, Puračić i Brijesnica.⁸ Administrativna podijela uspostavljena 1952. korištena je i prilikom popisa stanovništva 1953. godine. Tada su se lukavačke općine nalazile u sastavu Tuzlanskog sreza, koji je imao površinu od 1.224 km², sa ukupno 808 naseljenih mjesta. Gradska općina Lukavac imala je 35 naseljenih mjesta, od toga 12 samostalnih, Brijesnica ukupno 80, samostalnih 8, Dobošnica 43, samostalnih 5 i općina Puračić 55 ukupno, od čega samostalnih 12.⁹

Pitanje narodnog prosvjećivanja stavljeno je među najvažnija pitanja u periodu obnove postratne Bosne i Hercegovine. Kao uslov za rad na obnovi zemlje i Prvom petogodišnjem planu moralo se krenuti u opismenjavanje stanovništva i potpunu eliminaciju nepismenosti. Istaknuta je potreba omasovljenja kulturnog rada, njegovo proširenje na najšire slojeve naroda. Za sve to bila je potrebna dobra organizacija. Prva instanca u vođenju narodnog prosvjećivanja bilo je Ministarstvo

5 *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine*, Knjiga I, *Stanovništvo po polu i domaćinstva*, Beograd 1951, 348-350.

6 Tokom 1949. godine vršena je i reorganizacija narodnih odbora. Na meti se našao dotadašnji administrativno-centralistički model upravljanja. Smanjuje se činovnički aparat, a Zakonom o narodnim odborima konstituiraju se savjeti i komisije kao širi oblici učešća građana u samoupravljanju. Što se tiče Oblasnog narodnog odbora Tuzla, on je prestao sa radom koncem 1951. godine, a formalno je ukinut maja 1952. godine. Denis Bećirović, *Informbiro i sjeveroistočna Bosna. Odjeci i posljedice sukoba KPJ-Informbiro 1948-1953*, Tuzla 2005, 41- 44. (dalje: D. Bećirović, *Informbiro i sjeveroistočna Bosna*).

7 *Zakon o podjeli teritorije NR BiH na srezove, gradove i opštine*, „Službeni list NR BiH“, br. 11, Sarajevo, 5. 5. 1952.

8 Općina Dobošnica sa sjedištem narodnog odbora u Dobošnici obuhvatala je naselja: Dobošnica, Gnojnica, Berkovica, Kruševica i Sižje, opština Puračić s naseljima: Puračić, Prokosovići, Bikodže, Devetak, Tabaci, Turija, Babice Srpske, Babice Muslimanske, Jaruške Donje, Semići, Mosorovac, Caparde i Đurevina, opština Brijesnica s naseljima: Brijesnica Gornja, Brijesnica Donja, Stupari, Vasiljevci, Mićijevići, Tumare, Orahovica Srpska, Orahovica Muslimanska, Milino selo Srpsko, Dubravići, Burgići, Cerik, Čelari, U sastav tadašnje opštine Kiseljak ušla su neka današnja lukavačka naselja i to: Bistarac Donji, Bokavići i Poljice, dok je u sastav opštine Banovići ušlo selo Jaruške Gornje. „Službeni list NR BiH“, br. 11, Sarajevo, 5. 5. 1952.

9 *Statistički godišnjak 1945-1953*, Sarajevo 1954, 18.

prosvjete NR BiH¹⁰, zatim su slijedila prosvjetna odjeljenja na nivou okružnih, sreskih i mjesnih narodnih odbora. Najbliži narodu bio je mjesni prosvjetni odbor formiran u okvirima mjesnog narodnog odbora. U prosvjetni odbor ulazili su rukovodioci svih vrsta kulturno-prosvjetnog rada lokalne zajednice, jedan od mjesnih učitelja, neko od istaknutih prosvjetnih radnika i slično.¹¹ Pri formiranju ovih odbora bilo je potrebno saradivati sa svim masovnim antifašističkim oragnizacijama.¹²

Na području sreza Lukavac, do kraja januara 1946. godine, prosvjetni odbori su osnovani u 19 od ukupno 21 sjedišta mjesnog narodnog odbora. Odbori su prilično dobro radili, a posebno se isticao rad Prosvjetnog odbora u Puračiću i Lukavcu Tvornici. Prvi zadaci odbora bili su pronalaženje pogodnih zemljišnih parcela za izgradnju škola, ambulanata, domova kulture i drugih društvenih i socijalnih ustanova.¹³ Uporedo s osnivanjem mjesnih prosvjetnih odbora Lukavačkog sreza, vođene su pripreme i za osnivanje odgovarajućeg na nivou sreza. Sreski kulturno-prosvjetni odbor formiran je u oktobru 1946. godine. Sačinjavali su ga predstavnici antifašističkih i kulturno-prosvjetnih organizacija, te narodnih vlasti. Zbog veličine sreza, odbor je podijeljen na sektore, a isti je odgovarao ranije uspostavljenom Prosvjetnom odsjeku Sreskog narodnog odbora Lukavac.¹⁴

Osim državnih organa vlasti nad prosvjetom i kulturom su bdjeli i partijski organi, najčešće Agitprop komisije¹⁵ Komunističke partije Jugoslavije. Ove komisije

10 Ministarstvo prosvjete NR BiH osnovano je na Trećem zasjedanju ZAVNOBIH-a u Sarajevu, aprila 1945. godine. Ministarstvo je 1945. godine imalo tri odjeljenja i to: Opće odjeljenje sa 5. odsjeka (administrativni, za nauku i kulturu, tehnički, računsko-ekonomski i odsjek za arhivu.), Odjeljenje za osnovnu nastavu sa dva odsjeka (administrativni i nastavni), te Odjeljenje za srednju nastavu sa ista dva odsjeka. Arhiv Bosne i Hercegovine, *Ministarstvo prosvjete NR BiH 1945-1951, Inventar*, priredila Kujović Mina, Sarajevo 1978, 1.

11 Arhiv Tuzlanskog kantona u Tuzli (dalje: ATK), fond: Okružnog narodnog odbora Tuzla (dalje: OKNOT), k-19, br. 2603/1-2, *Ministarstvo prosvjete NR BiH, Okružnom narodnom odboru Tuzla*, Sarajevo, 16. juni 1945.

12 Da bi rad odbora bio što efikasniji i svrsishodniji Ministarstvo prosvjete NR BiH je organizovalo da se oni povežu i naslone na rad sindikata jer je predviđeno da sindikalne organizacije postanu centri kulturnog rada u svojim mjestima i da okupe i ljude van svojih organizacija. U uputama se ističe da rad odbora treba da se odvija po izvjesnom planu, kako bi svaka organizacija znala kakvu je obavezu preuzela na sebe. Također od organizacija se zahtjeva da u odbore delegiraju stalne članove. Od odbora se zahtjeva da sjednice održavaju na prikladnim mjestima, po mogućnosti u domovima kulture ili u radničkim domovima., Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), fond: Ministarstvo prosvjete NR BiH (dalje: MPBiH), dok. 1001/48, *Materijal sa konferencije po pitanju narodnog prosvječanja*, Sarajevo, oktobar 1946.

13 ATK, OKNOT, k-77, dok. 11862/8, *Sumarni mjesečni izvještaj o kulturno-prosvjetnom i umjetničkom radu sreza lukavačkog*, Lukavac, februar 1946.

14 ATK, fond: Okružnog komiteta Komunističke partije Bosne i Hercegovine Tuzla (dalje: OKKPBiHT), k-6, f-1, dok. IIa179/1, *Agitacija i propaganda na području Lukavca*, Lukavac, novembar 1946.

15 Jedan od veoma važnih pravaca djelovanja KPJ bila je ideološka angažiranost u ukupnom kulturno-prosvjetnom razvitku, a uglavnom se podvodila pod agitaciju i propagandu. Iako pojmovi agitacija i propaganda imaju različita terminološka i funkcionalna značenja, taj novi ideološki koncept, podvođen je najčešće pod zajedničkim imenom Agitprop. Ovaj vid partijskog djelovanja provodjen je

osnivane na nivoima okružnih, sreskih i mjesnih odbora partije, bile su zadužene za agitacioni i propagandni rad. Taj rad imao je za cilj kulturnu i obrazovnu nadgradnju članova partije, a bio je usko povezan i sa radom sličnih instanci na nivou narodnih odbora. Agitprop komisije bavile su se ideološko-političkim, teorijskim i kulturno-prosvjetnim radom. U njihovoj organizaciji održavani su razni kursevi, kružoci, seminari, predavanja, priredbe, zabave, propagande. Na kružocima i predavanjima članovi partije iščitavali su partijska dokumenta, govore značajnih činovnika i drugi propagandni materijal. Sem toga Agitprop je nadzirao i usmjeravao rad svih drugih ne partijskih organa sličnog djelokruga rada.¹⁶

Agitprop komisija pri Sreskom komitetu KPJ Lukavac je prilično dobro obavljala zacrtane zadatke iz svoje nadležnosti. Komisija je radila u slijedećem sastavu: Ekrem Nuhić, rukovodilac Agitprop komisije, Hazim Avdibegović, rukovodilac teoretskog rada, Ivica Gudeljević, rukovodilac agitacije i štampe, Safet Pašić, rukovodilac kulturno-prosvjetnog rada, ujedno i prosvjetni referent u Sreskom narodnom odboru Lukavac, Rasim Hasanović, rukovodilac kulturno-prosvjetnog rada u sindikalnoj organizaciji i Dragan Nikolić, rukovodilac organizaciono-tehničkih poslova.¹⁷

Nakon ukidanja Sreza Lukavac, januara 1947. njegove nadležnosti, pa tako i one koje se odnose na kulturu i prosvjetu prenose se u ingerenciju Sreza Tuzla, čiji dio postaje Lukavac. Lukavačkom području ostaju mjesni narodni odbori i njihove nadležnosti. Godine 1949. umjesto nešto ranije ukinutih okruga uvode se oblasti, kao srednja razina vlasti. Shodno tome, Ministarstvo prosvjete NR BiH početkom 1950. godine donosi akte kojima se formira Povjereništvo za prosvjetu i kulturu Oblasnih narodnih odbora, a za Sreske i gradske narodne odbore napravljena je nova organizaciona šema.¹⁸

Što se tiče budžeta koji su trošeni na stavku „prosvjeta i narodna kultura“ 1947. godine je na republičkom nivou rashodovano 126.685 dinara, a ukupni rashodi budžeta bili su 2.923.076 dinara. Stavka za kulturu i prosvjetu učeterostručena je 1948. godine, pa je iznosila 542.239, a ukupni budžet 5.401.176 dinara. Dalje povećanje sredstava za kulturu i prosvjetu bilo je minimalno u odnosu na rast ukupnog budžeta, na primjer 1950. godine za kulturu i prosvjetu je rashodovano 676.615 dinara, a ukupni budžet bio je 10.008.049 dinara.¹⁹

Formiranjem gradske općine Lukavac i još četiri lukavačke općine formirana su i posebna nova nadležstva iz oblasti prosvjete. Na prvoj sjednici Općinskog odbora Gradske općine Lukavac, održanoj 17. decembra 1952. pored

u svim komunističkim zemljama, pa i u Jugoslaviji, odnosno Bosni i Hercegovini. Vera Katz, Osnovna obilježja Agitprop kulture u Bosni i Hercegovini 1945- 1948, *Prilozi*, br. 28, Sarajevo 1999, 212.

16 ATK, OKKPBİHT, k-6, dok. br. Ila188/1-3, *Izveštaj Pokrajinskom komitetu KPJ Sarajevo*, Tuzla 1946.

17 ATK, OKKPBİHT, k-6, dok. br. Ila193/6-7, *Izveštaj Agit-prop komisije Lukavac*, Lukavac, 26. 12. 1946.

18 ATK, fond Oblasnog narodnog odbora Tuzla (dalje: OBNOT), dok. 5045/3, *Predlog šeme povjereništva za prosvjetu i kulturu ONO-a i SNO-a Tuzla*, Tuzla, 13. 2. 1950.

19 *Statistički godišnjak 1945-1953*, Sarajevo 1954, 412.

ostalnih izabrana je i Komisija za prosvjetu i kulturu. Za predsjednika navedene komisije izabran je Žiko Tucaković, dok su članovi bili: Mehmed Imamović, Đorđe Ostojić, Cvjetko Pantić, Milan Đakić, Đoko Janković i Ekrem Nuhić.²⁰

U lukavačkim općinama Puračić, Dobošnica i Brijesnica osnivane su slične komisije/savjeti. Dostupne informacije nam kazaju da je prvi savjet koji je osnovan u općini Puračić, poslije njenog formiranja 1952. godine, bio upravo Savjet za prosvjetu. Odluka o osnivanju ovog savjeta donesena je 30. jula 1952. godine.²¹

Kratak osvrt na prosvjetne prilike Lukavca do 1945. godine

Razvoj školstva na prostoru sjeveroistočne Bosne može se svrstati u četiri perioda: prvi period, od osnivanja prve škole do kraja 19. stoljeća, drugi period, od početka 20. stoljeća do izbijanja Prvog svjetskog rata, treći period, vrijeme između dva svjetska rata i četvrti, od završetka Drugog svjetskog rata do kraja 20. stoljeća.²²

U početku prvog razdoblja, obrazovanje je na ovom području bilo u rukama vjerskih zajednica. U pogledu islamske zajednice, djeca su neku vrstu obrazovanja sticala u džamijama i sibjan mektebima.²³ Prva škola na području Lukavca, koja je djelomično imala karakteristike današnjih škola, počela je s radom u okviru pravoslavne crkvene općine u Puračiću 1875. godine. No, škole u pravom smislu te riječi otvaraju se za vrijeme austrougarske vladavine. Narodna osnovna škola u Puračiću je prva austrougarska državna škola na današnjem području Lukavca. Ova škola svojim prvim učenicima otvara vrata davne 1886. godine.²⁴ Druga osnovna škola koja je otvorena bila je Privatna njemačka škola, otvorena 1895. godine, za strane uposlenike Fabrike sode Lukavac.²⁵ Treća osnovna škola na ovom području, otvorena je u Lukavcu Turskom 1912. godine.²⁶

Ove tri škole, bile su jedine prosvjetne ustanove sve do 1925. godine, kada započinje izgradnja novih školskih objekata. Nove škole se otvaraju u Smolući i Turiji, 1925. godine, u Panjiku 1927, Bistarcu Gornjem 1929, Gnojnici 1936, Poljicu 1938. i Dobošnici 1939. godine.²⁷

20 ATK, fond: Skupštine opštine Lukavac (dalje: SOLu), fascikla 7, *Zapisnik sa prve sjednice opštinskog odbora Gradske opštine Lukavac*, Lukavac, 19. 12. 1952.

21 ATK, fond: Sreski narodni odbor Tuzla (dalje: SNOT), k-4, *Registar akata narodnog odbora opštine Puračić*, Puračić 1952/1953. godina.

22 Lazar Dragičević, *Osnovno obrazovanje u severoistočnoj Bosni nekad i sad*, Tuzla 1986, 23.

23 Prva džamija i mekteb na području Lukavca sagrađeni su u Dobošnici Gornjoj 1639. godine, zatim slijedi Puračić, gdje je 1672. godine sagrađena džamija, a nešto docnije i mekteb. Do 1879. godine, kada je izvršen prvi popis stanovništva, mektebskom nastavom je bilo pokriveno skoro cijelo područje današnje općine Lukavac, više vidi u : Grupa autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu i okolini. Istorijsko-hronološki prikaz*, Lukavac 1989, 12-30. (dalje: G. autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*).

24 G. autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*, 36.

25 *Izveštaj povodom četrdesete godišnjice osnovne i desete godišnjice osmogodišnje škole u Lukavcu 1919-1959*, U redakciji: Čakal A, Krsek M, Hofbauer V, Suljkanović N, Trbojević D. i Đorđević M, Lukavac 1959, 9. (dalje: Četrdeset godina osnovne škole u Lukavcu).

26 G. autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*, 44.

27 *Isto*, 75- 92.

Lukavačko područje rat je zatekao sa deset osnovnih škola. To su bile četverorazredne osnovne škole koje su radile prema tada važećem nastavnom planu i programu Kraljevine Jugoslavije. Škole je pohađalo 1.102 učenika ili 46,47% školskih obveznika.²⁸ U toku rata, lukavačke škole su duži period bile pod upravom vlasti Nezavisne Države Hrvatske, a manji period su djelovale na slobodnoj teritoriji. Rad svake škole zavisio je od ratne situacije, koja se stalno mjenjala, a nastava prekidala. Uzmimo za primjer gradsku školu u Lukavcu. Ova škola je bila na udaru njemačkih vojnika, ne samo da nije čuvana, nego je i uništavan školski inventar. U junu 1941. godine u ovoj školi biva smješten jedan odred okupacione vojske. Slična je situacija i naredne dvije godine kada škola u nekoliko navrata mijenja prostorije, ali i nastavni kadar.²⁹

Novе stranice u prosvjeti Lukavca pisane su nakon konačnog oslobođenja Lukavca 13. septembra 1944. godine. Već od oktobra 1944. godine na slobodnoj teritoriji Lukavca radile su četiri škole: Lukavac Fabrika (Lukavac Grad), Lukavac Turski (Lukavac Mjesto), Bistarac i Smoluća.³⁰

Okvirno stanje u školskom sistemu Bosne i Hercegovine 1945-1953. godine

Nakon 1945. godine, nove vlasti su mnogo pažnje posvećivale obrazovanju. Prije svega rađeno je na masovnom opismenjavanju stanovništva, kroz organizovanje tečajeva i slično. Ovaj način obrazovanja bio je ekonomičniji, masovniji i brži. Za razliku od kratkih tečajeva u školama se dobijalo trajnije i kvalitetnije znanje.³¹ Neposredno, poslije rata, krenulo se u obnovu postojećih i izgradnju novih škola. Prioritet su bile osnovne, ali otvarane su i srednje, stručne, više škole, te fakulteti. Poslije 1945. godine u Bosni i Hercegovini se tek javlja pravi naučni život. Tada nastaju najznačajnije obrazovne i naučne institucije modernog tipa.³²

Uporedo s obnovom i izgradnjom školskih objekata, isto je trebalo uraditi i sa legislativom iz ove oblasti. Naime, ratni uslovi su učinili svoje. Škole na slobodnoj teritoriji radile su pod različitim uslovima. Školski sistem bio je podijeljen, neusklađen, neujednačen. Nakon 1945. nadležne instance vlasti, a napose Ministarstvo prosvjete NR BiH težilo je ka što većem stepenu jednoobraznosti cjelokupnog prosvjetnog sistema.

Za novu osnovnu školu izrađivani su novi nastavni planovi i programi, metodska uputstva, pisani prvi tekstovi kojima bi se škole služile dok ne stignu novi

28 U ukupan broj nisu uračunate škole u Dobošnici i Gnojnici.

29 *Četerdeset godina osnovne škole u Lukavcu*, 12-13.

30 Škola u Smolući sa radom je počela još u septembru 1944. godine.

31 Denis Bećirović, Prosvjetne i kulturne prilike u sjeveroistočnoj Bosni 1945- 1953, *Stav*, br. 8-9, Tuzla 2004, 85. (dalje: D.Bećirović, *Prosvjetne i kulturne prilike*).

32 Muhamed Filipović, *Bosna i Hercegovina – najvažnije geografske, demografske, historijske, kulturne i političke činjenice*, Sarajevo 1997, 164.

udžbenici.³³ Prva školska godina u postratnoj Bosni i Hercegovini trajala je svega tri mjeseca, od juna do oktobra 1945. godine. Ovo vrijeme je iskorišteno za rad na ujednačavanju školskog sistema, a redovna školska 1945/46. godina počela je u novembru 1945. godine.³⁴

U predratnoj Bosni i Hercegovini, školske 1939/40. radile su 1.092 osnovne škole sa 150.783 učenika. U novoj školskoj 1945/46. godini radilo je 718 osnovnih škola sa 120.722 učenika. Smanjenje broja školskih zgrada i broja učenika posljedica je minulog ratnog stradanja. Ovaj broj ubrzo je povećan, a školske 1946/47. godine radilo je 1.036 škola, sa čak 206.032 učenika. Sveobuhvatnost učenika osnovnim obrazovanjem uveliko je nadmašila predratno stanje. Napredak je evidentan i slijedećih godina. Tako u školskoj 1949/50. u Bosni i Hercegovini djeluje 1.489 osnovnih škola sa 277.883 učenika. Školske 1952/53. godine djeluje 2.075 škola sa 257.071 učenika.³⁵

Brojčano stanje u osnovnom obrazovanju na prostoru sreza Tuzla vidimo iz tabelarnog prikaza kojeg donosimo u nastavku:

Školska godina	Broj škola	Broj učenika
1946/1947.	26	5.786
1947/1948.	45	7.489
1948/1949.	48	7.228
1949/1950.	51	9.049
1950/1951.	62	9.516
1951/1952.	53	7.595
1952/1953.	88	12.257

Tabela 1. Stanje u osnovnom obrazovanju na području sreza Tuzla.³⁶

Do 1947. godine osnovno obrazovanje u BiH se odvijalo kroz rad četverogodišnjih osnovnih škola. Zakonom o sedmogodišnjem obrazovanju iz marta 1947. godine propisano je obavezno sedmogodišnje obrazovanje za uzrast od 7. do 14. godina. U ovoj godini osjetan je porast broja škola i učenika. U školskoj 1947/48. škole počinju da ostvaruju svoj dio obaveza iz državnog projekta Prvog petogodišnjeg plana. Ovim planom za osnovno obrazovanje bio je predviđen obuhvat sve odrasle djece četverogodišnjim školovanjem: "do kraja planskog perioda obuhvatiti 40% od svih učenika koji završe osnovnu školu sedmogodišnjim školovanjem", te „za osnovno školstvo izgraditi 3.428 učionica“.³⁷

33 Mitar Papić, *Školstvo u Bosni i Hercegovini 1941-1955*, Knjiga I, Sarajevo 1981, 96. (dalje: M. Papić, *Školstvo u BiH*).

34 M. Papić, *Školstvo u BiH*, 104.

35 *Statistički godišnjak 1945- 1953*, Sarajevo 1954, 473.

36 Tabela je konstruisana na osnovu podataka iz: *Statistički godišnjak BiH 1945- 1953*, Sarajevo 1954, 475- 481.

37 M. Papić, *Školstvo u BiH*, 106-107.

Prekretnica za razvoj osnovnog obrazovanja bila je odluka sa Trećeg plenuma CK KPJ iz decembra 1949. godine. Tada je donesena odluka da se osnovno, opće obrazovanje produži na osam godina, čime je počela korjenita reforma u prosvjetnom sistemu.³⁸ Ovom prilikom postavljeni su i odgojni zadaci obrazovanja u cjelini: "Vaspitati u školama, novog, slobodnog i odvažnog čovjeka, čija su shvatanja široka i raznovrsna, kome su tuđi birokratizam i ukalupljenost misli".³⁹ Od školske 1950/51. godine, uz reorganizaciju sedmogodišnjih, sa radom su počele nove osmogodišnje škole, takozvane „osmoljetke“. O ovom značajnom događaju Mitar Papić ističe sljedeće: „To je u školskoj politici nova pojava s dalekosežnim kulturno-pedagoškim posljedicama, tekovina koja će najefikasnije djelovati na širokom planu preobražaja Bosne i Hercegovine iz zaostale i kulturno nerazvijene u jedno obrazovanije i kulturno razvijenije društvo“.⁴⁰

Lukavačke škole u periodu 1945-1953. godine

U Lukavcu se obnavljaju stare i podižu nove škole. Obuhvatnost učenika osnovno školskim obrazovanjem, u ovom razdoblju, bila je znatno veća nego ranije.

Osim redovne nastave, škole učestvuju u organizovanom radu na opismenjavanju stanovništva kroz analfabetke i druge tečajeve.⁴¹ Škola postaje centar, kako obrazovnog tako i kulturnog života. Kulturna funkcija škole se naročito ističe u seoskim sredinama, gdje su prosvjetni radnici bili glavni nosioci kulturnog života sela. Bogata je lepeza vannastavnih aktivnosti koje organiziraju i vode školske ustanove. Također, škola daje doprinos svim aktivnostima vlasti, te biva aktivni sudionik tadašnjeg narodnog prosvjeđivanja.

Lukavačke škole sarađuju sa privrednim organizacijama i radnim kolektivima. Posebna je uloga Fabrike sode Lukavac, koja finansijski i materijalno pomaže rad škola, a osim toga i sama biva nosilac i organizator školskih aktivnosti. U pitanju je začetak usmjerenog srednjoškolskog obrazovanja, odnosno školovanje i usavršavanje stručnog radničkog kadra fabrike.

Osnivanje novih osnovnoškolskih ustanova na području Lukavca

U toku Drugog svjetskog rata oštećene su mnoge školske zgrade na području Lukavca. Do 1946. godine sanirana je i stavljena u funkciju većina postojećih školskih objekata. Obnovljene su škole u Lukavcu Gradu, Dobošnici Donjoj, Gnojnici, Poljicu i Puračiću. U razdoblju od 1946. do kraja 1953. godine

38 D. Bećirović, *Prosvjetne i kulturne prilike*, 85.

39 M. Papić, *Školstvo u BiH*, 112.

40 *Isto*, 113.

41 O opismenjavanju stanovništva Lukavca 1945-1953. godine vidi u: Semir Hadžimusić, *Analfabetki tečajevi i opismenjavanje stanovništva na području Lukavca 1945-1953. godine*, *Baština sjeveroistočne Bosne. Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe*, Tuzla 2014, 54-61.

osnovane su nove škole u Prokosovićima, Devetaku, Bistararu Donjem, Bokavićima, Dobošnici Srednjoj i Gornjoj, Berkovici, Kruševici, Babicama, Jaruškama Gornjim, Poljicu, Rosuljama, Brijesnici, Milinom Selu i Stuparima.

Oštećene školske zgrade su rekonstruisane dijelom od kredita SNO-a Lukavac, a dijelom sredstvima samih građana. U decembru 1945. godine, od postojećih devet, tada aktivnih škola, njih 8 su bile smještene u državnim, a samo jedna u privatnoj zgradi. U toku je bio popravak škola u Tumarama, Poljicu i Turiji. Osim lokalnih vlasti, a najviše građana, rad na podizanju novih škola, pratili su i viši organi vlasti, kao na primjer Građevinsko odjeljenje Okružnog narodnog odbora Tuzla.⁴²

Prosvjetno odjeljenje SNO-a Lukavac, aprila 1946. godine izvještava ONO Tuzla o otvaranju osnovnih škola u Babicama, Panjiku i Prokosovićima. Donose se podaci o uslovima za svaku školu ponaosob. U pogledu škole u Panjiku navodi se da je školska zgrada državna, da ima jednu učionicu, dvije sobe, te stan za nastavnika. Donose se i podaci o nabavljenom namještaju: 42 klupe, tabla, ormar, pisaći stol, dvije peći i slično. Za pohađanje nastave u ovoj školi bilo je prijavljeno 120 djece.⁴³ Škola je otvorena do sredine 1946. godine.

Škola u Prokosovićima bila je smještena u privatnoj zgradi. Maja 1946. godine imala je dvije učionice, jednu aktivnu i drugu u izgradnji, pomoćnu sobu i zbornicu. Škola je otvorena 5. maja 1946. godine.⁴⁴ Tada je imala jedan razred i dva odjeljenja koja su pohađala djeca Prokosovića, Bikodža i okoline.⁴⁵ Ipak, sve do 1952/53. godine broj osnovnih škola u Lukavcu varira između 10 i 12, da bi tada otpočeo novi, glavni period izgradnje i otvaranja novih školskih ustanova.

Krajem 1952. godine na teritoriji današnjeg Lukavca djelovalo je 10 škola, od toga 7 osnovnih, 1 osmoljetka, 1 škola učenika u privredi i 1 industrijska škola. Osnovne poteškoće s kojima su se susretale ove prosvjetne institucije su bile: nedovoljni i neadekvatni prostorni kapaciteti (na selima uglavnom zgrade nekadašnjih mekteba), nedovoljna materijalna i tehnička opremljenost, te manjak nastavnog kadra. Uprkos tome nastava u školama je održavana prilično redovno i uz sve poteškoće, za to vrijeme dosta kvalitetno. Koncem 1952. općinske vlasti donose odluku o izgradnji školskih zgrada u Smolućoj, Šikuljama, Koksari, Kalajevu i

42 ATK, SNOT, k-93, f-1, *Obrazloženje uz sumarni mjesečni izvještaj za decembar 1945*, Lukavac, 8. januar 1946.

43 ATK, SNOT, k-93, f-1, *Podaci za otvaranje škola*, Lukavac, 6. april 1946.

44 Zbog nepovoljnih uslova za rad, škola je radila svega nekoliko mjeseci, te je zatvorena. Polaznici ove škole svoje dalje školovanje nastavili su u Lukavcu, Puraćiu ili Poljicu. Ova škola je ponovo počela sa radom 1949. godine. Tada je nastava održavana u zgradi mekteba. Školske 1950. /1951. škola prerasta u četvororazrednu. Iste godine otvorena je škola u susjednom selu Bikodže. Zbog nedovoljnog i neuslovnog prostornog kapaciteta, od 1950. do 1954. godine je građena nova zgrada osnovne škole u Prokosovićima. Iako je novi objekat bio skroman, sa dvije učionice i stanovima za prosvjetne radnike, škola je građena skoro četiri godine. Ovo je bilo zbog toga što su mještani ova dva sela školu gradili uglavnom sami, dobrovoljnim radom i vlastitim sredstvima. Grupa autora, *Monografija mjesne zajednice Prokosovići*, Prokosovići 1978, 37; Grupa autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*, 229.

45 ATK, SNOT, k-93, f-1, *Podaci o školi u Prokosovićima*, Lukavac, 1. juni 1946.

Zagorju.⁴⁶ Sredstva za gradnju škola osiguravala su privredna preduzeća, a najviše sami mještani naselja u kojima su se škole gradile.⁴⁷

Najveći broj novih škola otvoren je tokom 1953. godine. Prva otvorena škola u ovoj godini bila je u Modracu, svečano otvorena u februaru. Radovi u drugim gore navedenim mjestima tekli su nešto sporijim tempom. Do polovine 1953. godine najmanje je bilo urađeno u mjestu Šikulje gdje se kako se navodi: „skoro ništa nije uradilo, osim što je izvučeno nešto cigla, dok im je 800 kg cementa upropašteno“. Ni u drugim selima radovi na školskim objektima nisu tekli bez poteškoća, a za iste je često prozivan nedovoljni angažman odbornika. O ovoj problematici raspravljano je na sjednicama lokalne vlasti. Isticano je da narod želi da gradi škole, ali rukovodioci i neki odbornici to neće, te da je zavladała psihoza da se škola uopće ne može izgraditi.⁴⁸ Pored svega postojao je i problem s preduzećem „Tehnika“ koje je, prema nekim izvještajima, privatnicima prodavalo ciglu po jeftinijoj, a građevinskim školskim odborima po skupljoj cijeni.⁴⁹ Sve ovo je usporavalo otvaranje novih škola, no nadasve navedeni problemi su relativno uspješno prevaziđeni.

Pored navedenih poteškoća do kraja 1953. godine izgrađene su nove zgrade za škole u Babicama, Devetaku, Prokosovićima⁵⁰ i Poljicu.⁵¹ U isto vrijeme izgrađena je i potpuno opremljena prva osmogodišnja škola u Lukavcu. Inače, ova škola je počela sa radom još 1949. godine, ali je tek krajem 1952. godine uselila u novoizgrađene prostorije.⁵² Za izgradnju zgrade utrošeno je 9 miliona dinara koje su obezbjedili radni kolektivi i sami mještani grada Lukavca.⁵³

Apropos ovoga, treba istaći da je u proučavanom periodu u Lukavcu svoj rad obnovilo i Dječije zabavište - obdanište, koje baštini tradiciju lukavačkog obdaništa iz vremena austrougarske uprave.⁵⁴ Isto tako, od 1943. do 1948. godine u Lukavcu radi Dječiji dom, odnosno Dom ratne siročadi.⁵⁵

46 ATK, SOLu, f-7, *Zapisnik sa prve sjednice Opštinskog odbora gradske opštine Lukavac*, Lukavac 17. decembar 1952.

47 ATK, SOLu, f-7, *Zapisnik sa pete redovne sjednice Narodnog odbora gradske opštine Lukavac*, Lukavac, 25. maj 1953.

48 ATK, SOLu, f-7, *Zapisnik sa šeste redovne sjednice narodnog odbora gradske opštine Lukavac*, Lukavac, 2. juli 1953.

49 ATK, SOLu, f-7, *Zapisnik sa sjednice narodnog odbora gradske opštine Lukavac*, Lukavac, 27. novembar 1953.

50 *Front slobode*, br. 369, Tuzla 16. oktobar 1953, 3.

51 *Front slobode*, br. 382, Tuzla 6. februar 1954, 3.

52 Škola je svečano otvorena 2. novembra 1952. godine, dok je nastava u novoj zgradi počela 15. novembra iste godine. Za izgradnju ove škole najzaslužnija su lukavačka preduzeća; Fabrika sode i Tehnika, ali i mnogi drugi građani Lukavca. *Četrdeset godina osnovne škole u Lukavcu*, 19-20.

53 *Front slobode*, br. 384, Tuzla 13. februar 1954, 2.

54 Rješenjem br. 564/46. od 14. februara 1946, Ministarstvo prosvjete NR BiH je donijelo odluku da se u Lukavcu otvori Dječiji vrtić-zabavište sa jednim odjeljenjem. Tokom 1946. godine osim u Lukavcu na teritoriji Okruga Tuzla postojala su još samo tri obdaništa i to: u Tuzli, Brčkom i Bijeljini. ATK, OKNOT, k-20, dok. 2673/13, *Rješenje Ministarstva prosvjete NR BiH*, Sarajevo, 14. februar 1946.

55 Osoblje ovog doba činili su: Dubravić Hamdija; upravnik doma, Ćerimagić Hasnija; domaćica,

Školske prilike i uslovi rada u lukavačkim školama

Obuhvat učenika osnovnoškolskom nastavom u razdoblju 1945-1953. godine bio je zadovoljavajući. Nove škole su ispunjavale sve kulturno-prosvjetne aktivnosti postavljene od strane nadležnih institucija vlasti, a u cilju narodnog prosvjeđivanja i kulturnog uzdizanja. No, uslovi rada nisu bili na zavidnom nivou. To je bilo naročito izraženo u prvim postratnim godinama, ali uz nadljudske napore građana, učitelja i vlasti, mnogo je urađeno da se isto popravi. U nastavku donosimo stanje u pojedinim lukavačkim školama.

Narodna osnovna škola u Poljicu

Objekat školske zgrade u Poljicu sagrađen je 1938. godine. Škola je raspolagala sa dvije učionice, od kojih je jedna bila skoro pa neupotrebljiva. Učionice su bile površine po 48 m². Pored učionica škola je raspolagala sa zbornicom, kupatilom sa svlačionicom, te učiteljskim stanom. Uz školsku zgradu nalazilo se dvorište, površine od 2.743 m². Materijalna opremljenost škole bila je na veoma niskom nivou, nedostajale su klupe i većina drugog inventara za normalno izvođenje nastave.⁵⁶

Godine 1946. ova škola je brojala dva odjeljenja s kojima je radio samo jedan nastavnik, Mehmedalija Osmanović. U prvom odjeljenju su bili učenici prvog razreda, njih čak 89. Drugo je odjeljenje sastavljeno od učenika II, III i IV razreda, a brojalo je svega 35 učenika. U izvještajima koji su dolazili iz ove škole do SNO-a Lukavac, o radu u školi se govorilo vrlo pohvalno. Budući da je nastavnik bio stručan i obrazovan to i nije nemoguće, ali imajući u vidu da jedan nastavnik radi sa 124 učenika to se dijelom može dovesti u pitanje. Rad učenika je također pohvaljen. Navođeno je da se učenici međusobno lijepo odnose, ponašaju, da poštuju autoritet nastavnika, da su razvili osjećaj patriotizma i ljubav prema domovini.⁵⁷

Za održavanje škole izdvajana su i sredstva iz Sreskog narodnog odbora u Lukavcu, a kasnije u Tuzli. Sredstva su isplaćivana po kvartalima. U trećem kvartalu za 1947. godinu, za ovu školu u Poljicu isplaćeno je 8.844. dinara. Isti iznos isplaćivan je za većinu seoskih škola Tuzlanskog sreza.⁵⁸

vaspitačice; Fehimović Zekija, Pašić Homimica, Đurić Mira i Zamboni Marija. U domu je još bilo zaposleno 13 pomoćnih radnika: šnajderica, dvije vešerice, tri kuharice, 1 bolničarka, 4 sobarice i 2 poslužitelja. Djeca koja su bila smještena u ovoj ustanovi bila su pretežno siročad iz Podrinja i drugih krajeva Istočne Bosne. U domu je redovno provođen kulturno-prosvjetni rad, a pitomci doma pohađali su lokalnu osnovnu školu. ATK, OKNOT, k-21, dok. 2801/2, *Spisak osoblja dječijeg doma Lukavac*, Lukavac, 21. oktobar 1946.

56 ATK, OKNOT, k-20, dok. br. 2696/9-11, *Zapisnik o pregledu škole u Poljicu*, Poljice, 9. august 1946.

57 *Isto*.

58 ATK, SNOT, k-95, f-2, *Nalog za isplatu III. Kvartala za izdržavanje osnovnih škola sreza tuzlanskog*, Tuzla, 7. august 1947.

Na kraju školske 1946/47. Osnovnu školu u Poljicu pohađalo je ukupno 211 učenika. Sa odličnim uspjehom školsku godinu je završilo samo 16 učenika, vrlodobrih je bilo 53, a dobrih 57 učenika. Neocijenjenih i nedovoljnih bilo je 85 učenika.⁵⁹

Prema podacima s kraja 1950. godine, u ovoj školi su radila dva prosvjetna radnika: Bratislav Parivanović i Edita Černi.⁶⁰ Docnije je na radu u školi bio angažovan i učitelj Salih Avdić.

Ono što je bilo osnovni problem s kojim se borio školski odbor ove škole pedesetih godina 20. stoljeća jeste nedovoljni kapacitet i loša materijalna opremljenost. Situacija u školi je bila veoma loša, te u istoj nije bilo ni vode za piće. Voda se donosila sa obližnjeg izvora, koji je pak bio neuređen i nezaštićen. Školske 1953/54. godine učitelj Salih Avdić, preko Školskog odbora i roditelja uspio je urediti ovaj izvor, a mjesni stolar je na bazi dobrovoljnog rada izvršio opravku školske stolarije.⁶¹

Narodna osnovna škola Lukavac Turski

Ovaj naziv za školu bio je u upotrebi u postratnom periodu i korišten je u zvaničnoj dokumentaciji ove škole. Škola u Lukavac Mjestu (Lukavac Turski) je jedna od tri najstarije škole otvorene na području Lukavca.⁶²

Školska zgrada je sagrađena još 1911. godine. Shodno tome, bila je u trošnom stanju, te su na njoj bile neophodne opravke. Škola je imala dvije učionice. Jednu veću sa površinom od 78,76 m², te manju, površine od 31,36 m². Uz učionice su se nalazile i zbornice, a u potkrovlju zgrade bio je dvosobni učiteljski stan.⁶³

Škola je 1946. godine imala dva odjeljenja, a nastavu su izvodila dva prosvjetna radnika, bračni par Mustafa i Hiba Jahić. U prvom odjeljenju bio je 181 učenik I i II razreda, te Osnovnog tečaja, dok je drugo odjeljenje pohađalo 76 učenika III i IV razreda. Prvo odjeljenje vodila je učiteljica Hiba Jahić, a drugo učitelj-upravitelj škole Mustafa Jahić. Nastavni sadržaji tokom školske 1945/46. godine uspješno su savladani. Posebna pažnja posvećena je savladavanju tehnike čitanja i pisanja, računskih operacija i zadataka iz života učenika, pjevanju i tjelesnom vaspitanju, crtanju i lijepom pisanju.⁶⁴

Pored redovnog rada u školi, nastavnici ove škole su bili aktivni u kulturno-prosvjetnom životu Lukavca. Održavali su predavanja, vodili tečajeve, čitalačke

59 ATK, SNOT, k-95, f-2, *Izvještaj o stanju osnovnog školstva na kraju školske godine*, Tuzla, 18. juli 1947.

60 ATK, OBNOT, dok. 4531/4, *Spisak učitelja SNO-a Tuzla*, Tuzla, 1. novembar 1950.

61 G. autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*, 225.

62 Više vidi u: Semir Hadžimusić, Mediha Kahrić, *Kulturno-umjetničko stvaralaštvo u Lukavac Mjestu KUD Rudar, 1978-2018*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Lukavac 2018.

63 ATK, OKNOT, k-20, dok. 2696/30-32, *Zapisnik o pregledu škole Lukavac Turski*, Lukavac, 22. juli 1946.

64 *Isto*.

grupe, zidne novine i slično. Mustafa i Hiba Jahić bili su članovi društva Preporod, a pored svega toga učitelj Mustafa je vodio Sresku pčelarsku zadrugu u Lukavcu.

Kao i u drugim školama, kroz razne nastavne sadržaje, a posebno one iz historije, razvijana je takozvana „nacionalna strana vaspitanja“. U jednom izvještaju se navodi: „djeca su vaspitana u duhu narodnog patriotizma, te najvećoj ljubavi prema otadžbini i Jugoslavenskoj armiji. Mržnja prema okupatoru i narodnim izdajcima izazvana je u najvećoj mjeri kod učenika“.⁶⁵

Prilog 1. Narodna osnovna škola Lukavac Turški, nastava u ovoj školskoj zgradi odvijala se u periodu 1912-1964. godine.

Na kraju školske 1946/47. godine ovu školu je pohađalo 412 učenika. Školsku godinu je sa odličnim uspjehom završilo 37 učenika, vrlodobrih je bilo 58, a dobrih čak 103 učenika. Ova škola bilježi i učenike s dovoljnim uspjehom, njih 19, dok je 195 učenika bilo u kategoriji neocjenjenih i učenika s nedovoljnim uspjehom.⁶⁶

Na dužnosti u ovoj školi krajem 1950. godine bila su tri prosvjetna radnika, Hiba Jahić, Mirhunisa Kurtović i Zdenka Kurilić.⁶⁷

Škola je iz godine u godinu imala sve više upisanih učenika, više odjeljenja, a prostor se nije povećavao. Zbog toga je nastava nekoliko puta bila organizovana kroz tri smjene. Isto tako, ova škola 1953/54. školske godine postaje petorazredna,

65 Isto.

66 ATK, SNOT, k-95, f-2, *Izvještaj o stanju osnovnog školstva na kraju šk.godine*, Tuzla, 18. juli 1947.

67 ATK, OBNOT, dok. 4531/5, *Spisak učitelja SNO-a Tuzla*, Tuzla, 1. novembar 1950.

ali se zbog nedovoljnih prostornih kapaciteta, peti razred ukida već slijedeće godine.⁶⁸

Narodna Osnovna škola u Smolući

Osnovno školstvo u Smolući ima dugu tradiciju budući da je škola u ovome mjestu sagrađena još 1925. godine. Upravo ova škola je bila prva prosvjetna ustanova koja je koncem septembra 1944. godine započela rad na slobodnoj teritoriji. Nakon oslobođenja brigu o školi preuzeo je Mjesni narodni odbor, koji je u svoje prioritete zadatke uvrstio obezbjeđenje uslova za normalni rad škole.⁶⁹

Školska zgrada Osnovne škole u Smolući bila je jedna od rijetkih koje su prilično sačuvane od ratnog razaranja, a osim zgrade sačuvan je i inventar škole. Škola je raspolagala sa dvije učionice, veličine 45 m² i 54 m², a u školi je bio i stan za nastavnike. Eksterijer škole sačinjavao je đачki i učiteljski vrt površine 2.500 m².⁷⁰

Nastava u ovoj školi 1946. godine odvijala se u dva odjeljenja, a nastavu su izvodili učitelji Vilotije i Mirjana Kočović. Prvo odjeljenje pohađalo je 82 učenika I razreda. Drugo odjeljenje bilo je sastavljeno od 67 učenika II, III i IV razreda. U izvještajima koji su iz ove škole stizali u nadležne instance vlasti hvali se rad učiteljskog para Kočović. Naglašava se da su ovi nastavnici vješto sproveli sve nastavni programom propisano gradivo, da u nastavi koriste očigledna sredstva, „princip dječije samoradnje“ i slično. Pored toga, ovi nastavnici bili su članovi društva „Prosvjeta“, organizovali su predavanja za građane Smoluće, formirali čitaonicu u osnovnoj školi, vodili analfabetske tečajeve, organizovali priredbe i druge kulturno-prosvjetne sadržaje. Također, kao i kod drugih škola i ovdje se hvali disciplina, drugarstvo učenika, njihov odnos prema NOP-u, patriotizam prema državi, vlasti, te bratstvu i jedinstvu.⁷¹

Školske 1945/46. ovu školu je pohađalo 144 učenika, od čega 100 muškog i 44 ženskog pola.⁷² Naredne, školske 1946/47. ovu školu je pohađalo 214 učenika. S odličnim uspjehom ovu školsku godinu je završilo 37 učenika, što je s obzirom na broj učenika i uspjeh po drugim školama znatan pozitivan rezultat. Vrlodobrih učenika bilo je 30, dobrih 47, dovoljnih 24, nedovoljnih i neocijenjenih 76 učenika.⁷³

Što se tiče nastavnog kadra u ovoj školi, krajem 1950. godine ovdje rade Milorad Marković i Zdenko Đurković.⁷⁴ Promjena u nastavi ove prosvjetne

68 G. autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*, 191.

69 *Isto*, 154.

70 ATK, OKNOT, k-20, dok. 2696/35, *Zapisnik o pregledu škole u Smolućoj*, Smoluća, juli 1946.

71 *Isto*.

72 ATK, SNOT, k-93, f-1, *Podaci o školama*, Lukavac, decembar 1945.

73 ATK, SNOT, k-95, f-2, *Izvještaj o stanju osnovnog školstva na kraju školske godine*, Tuzla, 18. juli 1947.

74 ATK, OBNOT, dok. 4531/4, *Spisak učitelja SNO-a Tuzla*, Tuzla, 1. novembar 1950.

ustanove izvršena je u školskoj 1952/53. godini kada je formiran V razred, te slijedeće 1953/54. školske godine kada je formiran VI razred.

Gradska osnovna škola u Lukavcu

Ova škola baštini tradiciju školskog odjeljenja na tadašnjem srpsko-hrvatskom jeziku, formiranog 1919. godine pri Privatnoj njemačkoj školi u Lukavac Fabrici. Kao samostalna ustanova, ova škola djeluje od 1925. godine kada je ukinuto takozvano njemačko odjeljenje ove škole. Svoj rad na oslobođenoj teritoriji škola je započela još u oktobru 1944. godine. Nakon rata škola nosi naziv *Narodna osnovna škola Lukavac Fabrika/Lukavac Tvornica*.

Historijski razvoj ove lukavačke škole u razdoblju 1945-1953. godine, može se podijeliti na dva manja perioda i to: prvi period (do 1950. godine) kada škola radi kao četverogodišnja, te drugi period (od 1950. do 1953. godine) kada se škola osniva kao prva osmogodišnja škola u Lukavcu i okolini, gradi novi školski objekat i zadovoljavaju svi materijalno-tehnički uvjeti za rad škole.

Rad škole 1945-1950. godine

Postratni rad, ova škola nastavlja u svojoj staroj zgradi, vlasništvo Fabrike sode Lukavac. Škola je brojala četiri učionice od po 83,60 m². Ista je raspolagala sa dvorištem, površine od 2.844 m², a imala je i vodovod i električno osvjetljenje.⁷⁵

Nastava u školskoj 1944/45. godini odvijala se u tri odjeljenja od I do III razreda. Nastavu su izvodila dva prosvjetna radnika, učiteljice: Dušanka Tabaković i Marija Krsek. Navedene školske godine školu su pohađala 102 učenika, od čega je školsku godinu uspješno završilo njih 87.⁷⁶ Slijedeće školske 1945/46. godine broj učenika je porastao za više od tri puta, tako da je istu pohađalo 311 učenika. Nastava je tada izvođena u četiri odjeljenja od I do IV razreda. Prvo odjeljenje su činili učenici I-a razreda, njih 65. Drugo odjeljenje je bilo sastavljeno od 69 učenika I-b razreda. Treće odjeljenje pohađali su učenici II razreda, ukupno 100 polaznika, te četvrto odjeljenje, koje je bilo kombinovano od 77 učenika III i IV razreda. Nastavu su izvodila tri nastavnika, učitelj Vasilije Gurenko, te učiteljice Marija Krsek i Dušanka Tabaković.⁷⁷

U daljem periodu do 1950. godine u ovoj školi nastavu izvode slijedeći nastavnici: Ibro i Zlata Grčić, Vasilije Gurenko i Marija Krsek (školska 1946/47), Gizela Matešković, Stanko Nenezić, Vasilije Gurenko, Ljerka Konor (školska 1947/48), Gizela Matešković, Jovanka Tatić, Milan Bakić, Vasilije Gurenko (školska 1948/49), Stojanka Ostojić, Milovan Ašanin, Gizela Matešković i ponovo Marija Krsek.

75 ATK, OKNOT, k-20, dok. 2696/27, *Zapisnik s pregleda stanja u Narodnoj osnovnoj školi Lukavac Fabrika*, Lukavac, juli 1946.

76 G. autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*, 173.

77 ATK, OKNOT, k-20, dok. 2696/27, *Navedeni zapisnik*, Lukavac, juli 1946.

Školska godina	Upisano	Od toga ženskog pola	Završilo	Od toga ženskog pola
1944/45.	102	27	87	26
1945/46.	311	68	287	66
1946/47.	441	105	366	85
1947/48.	334	63	275	55
1948/49.	208	62	177	51
1949/50.	268	106	190	65

Tabela 2. Statistika svršenika Gradske osnovne škole u Lukavcu 1945-1950. godine.⁷⁸

Kao i u drugim školama i ovdje je u nastavi stavljan apostrof na izučavanje sadržaja iz NOR-a, razvijanje bratstva i jedinstva, patriotizma, drugarstva, discipline i autoriteta nastavnika. Radnici ove škole bili su aktivni članovi kulturne scene grada Lukavca. Vodili su analfabetske tečajeve, predavanja, kružoke, čitalačke grupe, zidne novine, zajedno s učenicima učestvovali u radu kulturnih društava i slično.

Broj polaznika ove škole bio je u stalnom porastu, a najviše učenika škola je brojala 1946/47. školske godine. Tada su se već pravili projekti za proširenje ove škole, pa je Planska komisija SNO-a Tuzla započela aktivnosti na izgradnji nove školske zgrade za osmogodišnje školovanje. Početkom 1949. godine bilo je izgrađeno prizemlje, ali zbog nepovoljnog terena, urbanističke neusaglašenosti, izgrađeni dio škole se ruši, te materijal biva ustupljen za izgradnju škola u Šikuljama i Smolući.⁷⁹

Rad škole 1950-1953. godine

Školske 1950/51. godine škola započinje rad kao osmogodišnja. Prvo je formiran peti razred, u koji su upisani svi odlični i vrlodobri svršeni IV razreda osnovnih škola u rejonu od Petrovog Sela do Bukinja. Dakle, ova škola je izašla iz okvira lukavačkog područja i pod svoj krov primila i polaznike iz šire okoline. Tuzlanska gimnazija je ispisivala sve učenike II razreda koji imaju stalnu adresu u Lukavcu, te ih upućivala u novoformirani VI razred lukavačke škole.⁸⁰

Za direktora ove ustanove postavljen je Milan Bakić, dok je za nastavnika imenovana svršenica Više gimnazije u Tuzli Elizabeta Jurić. Ostali nastavni kadar činili su učitelji ove škole: Marija Krsek, Stojanka Ostojić, Ljubica Sinđelić i Dušanka Banovac.⁸¹ Prvi nastavnik sa završenom Višom pedagoškom školom, koji se zaposlio u ovoj školi je Ljubica Bogdanović, nastavnica historije i geografije,

⁷⁸ Tabela konstruisana prema podacima: *Ljetopis osnovne škole „Vjekoslav Tunjić“ Lukavac* u: G. autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*, 173.

⁷⁹ *Četerdeset godina osnovne škole u Lukavcu*, 14-16.

⁸⁰ *Isto*, 16.

⁸¹ ATK, OBNOT, dok. 4531/5, *Spisak učitelja Sreskog narodnog odbora u Tuzli*, Tuzla, 1. novembar 1950.

došla 1952. godine.⁸² Tako je ovu školu ka novom osmogodišnjem konceptu vodio pretežno ženski nastavni kadar.

Formiranje osmogodišnje škole imalo je za Lukavac višestruki značaj, kako za same stanovnike tako i za privredu i lokalnu zajednicu uopće. Do otvaranja ove škole, djeca iz Lukavca su po završenoj osnovnoj školi, ranim jutarnjim vozom odlazila u Tuzlu kako bi stigla na nastavu u tamošnjoj gimnaziji.

Također, od „nove“ škole su imala korist i privredna preduzeća, budući da su se stručnjaci koji su imali školsku djecu teže odlučivali na rad i život u sredinama bez adekvatne školske ustanove. Isto tako, radnici koji su željeli da steknu osnovne crte obrazovanja, bez većih izdataka i poteškoća, mogli su polaziti večernju nastavu u ovoj školi.

Od 1952. godine za upravnika škole postavljen je Đorđe Ostojić, učitelj i sreski školski inspektor u Tuzli. Iste godine počinju aktivnosti ka rješavanju školskog prostora, odnosno izgradnja nove školske zgrade. Objekat je izgrađen do novembra 1952. godine, te je 2. novembra održano svečano otvaranje nove škole.

Prilog 2. *Gradska osnovna škola u Lukavcu, nastava u ovoj školskoj zgradi odvijala se u periodu 1895-1952. godine.* (Fotografija preuzeta iz: *Sedamdeset godina Fabrike sode Lukavac, FSL Informacije*, Lukavac 1963).

Za angažovanje na ovom projektu, ali i potpunom uređenju škole do 1953. godine, zaslužan je Školski odbor, direktor i nastavnici škole. U štampi je ovaj školski odbor okarakterisan kao najaktivniji školski odbor u Tuzlanskom srežu. Treba naglasiti da je veliki dio finansijske konstrukcije za novi školski objekat

82 G. autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*, 232.

snosila Fabrika sode Lukavac, a napose ova fabrika 1953. godine postaje pokrovitelj gradske škole. Fabrika školi dodjeljuje 500.000 dinara i materijal za održavanje zgrade i inventara. Od ove donacije uprava škole sređuje stolariju, rasvjetu, a što je posebno zanimljivo kupuje radio aparat. Bio je to prvi radio aparat u lukavačkim i okolnim školama.⁸³

Prva generacija svršenih učenika VIII razreda izlazi 1953. godine. Bila je to prva osmogodišnja škola na općini Lukavac i jedna od prvih u sjeveroistočnoj Bosni. Ova prosvjetna ustanova završila je školsku 1953/54. godinu sa 12 nastavnika i 407 učenika.⁸⁴

Osim redovne nastave, škole učestvuju u organizovanom radu na opismenjavanju stanovništva kroz analfabetske i druge tečajeve. Škola postaje centar, kako obrazovnog tako i kulturnog života. Kulturna funkcija škole se naročito ističe u seoskim sredinama, gdje su prosvjetni radnici bili glavni nosioci kulturnog života sela.

Do kraja 1953. godine osjetan je bio porast obuhvata djece osnovnoškolskim obrazovanjem i sve veći obuhvat ženske populacije kako osnovnim obrazovanjem u školama, tako i analfabetskim tečajevima. Stoga je i broj pismenog stanovništva na području Lukavca povećan za preko 4.000 opismenjenih kandidata. Međutim procenat nepismenog stanovništva je i dalje bio visok i iznosio je 59,66%.⁸⁵

Obrazovanje stručnog radničkog kadra

Nakon Drugog svjetskog rata uslijedio je proces obnove i revitalizacije postojeće privredne strukture, ali i izgradnja i usavršavanje novih proizvodnih kapaciteta. Za sve to neophodno je bilo imati stručan radnički kadar. U sredinama kao što je Lukavac, do 1945. godine nije bilo viših, stručnih, odnosno srednjih škola, a industrijski Lukavac zahtijevao je obrazovan i stručan radnički kadar.

Radničke škole, Škole učenika u privredi

Jedan od načina da se riješi pitanje stručnih radničkih kadrova bilo je obrazovanje u stručnim radničkim školama ili održavanje radničkih kurseva. Na teritoriji Tuzlanskog okruga u početku je postojalo osam stručnih produžnih škola: pri tvornici Sode u Lukavcu, pri rudniku u Bukinju, pri rudniku i pilani u Živinicama, u Tuzli, Gradačcu, Brčkom, Bijeljini i Bosanskom Šamcu.⁸⁶ To su

83 *Front slobode*, br. 384, Tuzla 13. februar 1954, 2.

84 *Četerdeset godina osnovne škole u Lukavcu*, 44; G. autora, *Osnovno školstvo u Lukavcu*, 232.

85 O opismenjavanju stanovništva Lukavca 1945-1953. godine vidi u: Semir Hadžimusić, *Analfabetski tečajevi i opismenjavanje stanovništva na području Lukavca 1945-1953. godine*, *Baština sjeveroistočne Bosne. Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla 2014, 54-61.

86 Sead Selimović, Senaid Hadžić, *Tuzlanski kraj 1851-1991. Demografske i socijalne promjene*, Tuzla 2007, 177.

takozvane „Škole učenika u privredi“ (ŠUP). Broj polaznika ovih škola u Bosni i Hercegovini kretao se od 6.073, 1946. godine, preko 14.992 učenika 1950, do 8.591 učenika 1953. godine.⁸⁷

Neposredno po oslobođenju Lukavca Oblasni NOO za Istočnu Bosnu imenovao je prvu privremenu upravu Fabrike, a zatražena je demobilizacija iz vojske pojedinih stručnih radnika koji su upućeni na rad na revitalizaciji fabrike. Uporedo s ovim, prva generacija šegrta iz Lukavca i okoline, počela je da se obučava za rad u fabričkim radionicama i u večernjoj Šegrtskoj školi. Istu je još prije rata osnovala Fabrika sode, upravo za školovanje svojih mladih kadrova. Tokom 1947. i 1948. godine iz Fabrike sode se obrazuju prvi radnici na kursevima i školama u skraćenom trajanju za privredne rukovodioce.

U prvim poratnim godinama, u organizaciji Generalne direkcije Savezne hemijske industrije, u Lukavcu se održava i jednogodišnji radnički kurs stenografije i daktilografije.⁸⁸

Prekretnica u organiziranju radničkog sistema obrazovanja u Lukavcu jeste 1947. godina, kada u okviru Škole učenika u privredi započinje osposobljavanje kvalifikovanih radnika, odnosno zanatlija raznih profila. Škola je djelovala u sklopu i za potrebe Fabrike sode u Lukavcu. U ovoj školi obrazovani su kadrovi slijedećih stručnih usmjerenja: metalna struka, instalateri, elektrotehnička struka, drvoprerađivačka struka, struka kože i gume, građevinska, trgovačka i tekstilna struka (pogledati tabelu 3). Prema školskom dnevniku iz ove škole, utvrdili smo da je nastava održavana prilično redovno, od ponedjeljka do subote, 4 do 6 časova na dan. Proučavani su predmeti kao što su: narodni jezik, matematika, fizika, hemija, hemijska tehnologija, historija, geografija, higijena, fabrikacija sode i slično. Treba istaći da su bile česte situacije kada je u rubrike za upis nastavnih časova upisivano: „Nije prisustvovalo niko“, „Čas nije održan“, „Nije bilo nastavnika“, „Nije niko došlo“ i slično. Ne prisustvovanje nastavi ponekad je pravdano angažovanjem na redovnim poslovima u samoj fabrici.⁸⁹

Godine 1950. formirana je prva redovna industrijska Hemijska škola Fabrike sode u Lukavcu. Škola je imala i dobro uređen i opremljen internat za smještaj učenika. Navedena radnička škola je izvela samo jednu generaciju potrebnih stručnih kadrova jer je početkom treće godine rada došlo do njenog ukidanja.

Rad u ovim školama održavao se u prostorijama Gradske osnovne škole Lukavac Fabrika, a nastava u školskoj 1951/52. godini odvijala se u terminima od 6 do 9:15 sati, dok se od 9:30 h do 17:30 h održavala redovna nastava u ovoj osmogodišnjoj školi. Kasnije, od 18 do 21 h u školi su održavani tečajevi za opismenjavanje i Večernja radnička škola.⁹⁰ Treba napomenuti da su osim radničkih

87 *Statistički godišnjak 1945- 1953*, Sarajevo 1954, 397.

88 Grupa autora, *Grad, komuna Lukavac*, 164.

89 ATK, fond: Tvornica Sode „Solvay“ Lukavac (dalje: TSSLu), f-904, Školski dnevnik, Lukavac 1948.

90 *Četerdeset godina osnovne škole u Lukavcu*, 17.

škola za potrebe Fabrike sode u Lukavcu postojale i druge radničke škole. Iste su djelovale od početka 1950-tih godina, a 1953. godine radile su u građevinskom preduzeću „Tehnika“, Koksari i Rudniku Lukavac. Te godine, zajedno sa školom u okviru Fabrike sode brojale su 550 polaznika.⁹¹

R/br.	Struka, zanimanje, usmjerenje	Broj polaznika
1.	Metalna struka, kovač, varioc	13
2.	Metalna struka, bravar, mašinski bravar	32
3.	Metalna struka, alatničar, metalostrugar	8
4.	Metalna struka, karandžija, Limar	6
5.	Metalna struka, precizni mehaničar	3
6.	Metalna struka, auto-mehaničar	3
7.	Instalater, ljevomonter	6
8.	Elektrotehnička struka, instalateri i mehaničari	11
9.	Drvoprerađivačka struka, stolar	12
10.	Drvoprerađivačka struka, stolar-modelar	1
11.	Drvoprerađivačka struka, kolar	2
12.	Struka kože i gume, obućar	1
13.	Struka kože i gume, remenar	2
14.	Poljoprivredna struka, vrtlar	2
15.	Građevinska struka, zidar	9
16.	Građevinska struka, ličilac-slikar	8
17.	Građevinska struka, tesar	3
18.	Građevinska struka, krovopokrivač	1
19.	Trgovačka struka, privredni pomoćnik za prehrambenu robu	4
20.	Trgovačka struka, privredni pomoćnik za tekstilnu robu	3
21.	Tekstilna struka, krojač	2
UKUPNO		132

Tabela 3. Polaznici škole učenika u privredi Fabrike sode Lukavac u periodu 1947-1949. godine.⁹²

91 ATK, fond: Okružnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine Lukavac (dalje: OKSKBiHLu), k-3, f-1, br. 2/2, *Zapisnik vođen na proširenoj sjednici opštinskog komiteta*, Lukavac, 27. februar 1953.

92 Tabela je konstruisana na osnovu podataka iz: ATK, TSSLu, f-676, *Učenici u privredi, evidencije*, Lukavac 1949.

Zaključak

Bosna i Hercegovina je iz Drugog svjetskog rata izašla s velikim ljudskim gubicima, razorenom infrastrukturom, industrijom i stambenim fondom. Veliki broj školskih zgrada je potpuno ili djelimično uništen. Od prije slab obuhvat djece osnovnim obrazovanjem je tokom rata dodatno oslabljen ili ga nije ni bilo. Nepismenost koja je i u periodu između dva svjetska rata bila znatno izražena, tokom rata je povećana, pa je 1945. godine uzela preko 80% stanovništva.

Nepismenost je bila posebno velika na selu i to među ženskom populacijom. Neki od razloga za takvo stanje su nerazvijena školska mreža, manjak svijesti o značaju obrazovanja i patrijarhalni porodični odnosi, te zauzetost stanovništva radovima na poljoprivrednim seoskim gazdinstvima.

Period koji je predstavljen u ovom radu je period obnove i Prvog petogodišnjeg plana, odnosno razdoblje od 1945. godine do Popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini iz 1953. godine.

U Lukavcu se obnavljala infrastruktura, uspostavlja se željeznički putnički i teretni saobraćaj na pruzi Doboj-Lukavac-Tuzla, obnavlja se Fabrika sode, Rudnik lignita, i gradi Kokso-hemijski kombinat. U isto vrijeme se obnavljaju stare (Gradska škola u Lukavcu, Dobošnica Donja, Gnojnica, Poljice i Puračić) i grade nove školske zgrade u Prokosovićima, Devetaku, Bistarcu Donjem, Bokavićima, Dobošnici Srednjoj i Gornjoj, Berkovici, Kruševici, Babicama, Jaruškama Gornjim, Poljicu, Rosuljama, Brijesnici, Milinom Selu i Stuparima.

Ipak, uslovi rada u obnovljenim školama nisu bili zadovoljavajući, nedostajalo je školskog inventara, nastavnih sredstava i pomagala. Također, nove školske zgrade su često relativno sporo građene, a pojedina mjesta su bila prepuštena da sama iznađu sredstva i naprave novi školski objekat.

Kroz veći obuhvat djece osnovnim obrazovanjem nastojao se zaustaviti dalji pad pismenosti, dok se kroz organizovanje analfabetskih tečajeva smanjivao broj nepismenih odraslih stanovnika. Naravno, bez pismenih ljudi nije bilo moguće ući u proces obnove i Prvog petogodišnjeg plana, te je stoga bio veći interes vlasti da što prije i što lakše dođe do novog kadra kojeg će uključiti u privredne i društveno-političke tokove.

Formiranje osmogodišnje škole od ranije četverogodišnje Gradske škole (školske 1950/1951. godine) imalo je za Lukavac višestruki značaj, kako za same učenike tako i za privredu i lokalnu zajednicu uopće. Prva generacija svršenih učenika VIII razreda izlazi 1953. godine. Bila je to prva osmogodišnja škola na općini Lukavac i jedna od prvih u sjeveroistočnoj Bosni.

Lukavačke škole u ovom periodu započinju intenzivnu saradnju sa privrednim organizacijama i radnim kolektivima, Posebna je uloga Fabrike sode Lukavac, koja finansijski i materijalno pomaže rad škola, a osim toga i sama biva nosilac i organizator školskih aktivnosti. U pitanju je začetak usmjerenog srednjoškolskog obrazovanja, odnosno školovanje i usavršavanje stručnog radničkog kadra fabrike.

Summary

Bosnia and Herzegovina came out of the Second World War with great human losses, devastated infrastructure, industry and housing. A large number of school buildings have been completely or partially destroyed. Since the early childhood coverage of elementary education was weakened in the course of the war or was not there. Illiteracy, which was significantly pronounced during the war between the two world wars, increased during the war, and in 1945 it took over 80% of the population.

Illness was particularly high in the countryside, among the female population. Some of the reasons for this are the underdeveloped school network, a lack of awareness of the importance of education and patriarchal family relations, and the occupancy of the population by works on agricultural rural farms.

The period we presented in this paper is the period of Reconstruction and the First Five Year Plan, ie the period from 1945 to the Population Census in Bosnia and Herzegovina from 1953.

In Lukavac, infrastructure was reconstructed, railway passenger and freight traffic is established on the Doboj-Lukavac-Tuzla railway line, the Soda Factory, the Lignite Mine is being restored, and the Coke-Chemical Combine is being built. At the same time, the old ones are being renovated (Gradska škola in Lukavac, Dobošnica Donja, Gnojnica, Poljica and Puračić) and they build new school buildings in Prokosović, Devetak, Bistarc Donji, Bokavici, Dobošnica Srednja and Gornja, Berkovica, Krusevica, Babici, Jaruška Gornja, Poljica, Rosuljama, Brijesnica, Milina Sela and Stupari.

However, the conditions of work in the renovated schools were not satisfactory, there was no school inventory, teaching aids and aids. Also, new school buildings were often relatively slow built, and some places were left to find funds and build a new school building.

Through a greater inclusion of children in elementary education, efforts to stop a further decline in literacy were avoided, while the number of illiterate adults reduced through the organization of analytical courses. Of course, without the writing education of people it was not possible to enter the process of Reconstruction and the First Five Year Plan, and therefore it was a greater interest of the authorities to get as soon and as easily as possible a new cadre that would include them in the economic and socio-political flows.

The formation of an eight-year school from the earlier four-year City School (school year 1950/1951) had multiple significance for Lukavac, both for the students themselves and for the economy and the local community in general. First generation of completed students VIII. class dates in 1953. It was the first eight-year school in the municipality of Lukavac and one of the first in northeastern Bosnia.

Lukavac schools in this period begin intensive cooperation with economic organizations and labor collectives. The special role of Sokol Lukavac factory,

which financially and materially helps the work of schools, and besides, it itself is the bearer and organizer of school activities. It was the beginning of a targeted secondary school education, that is, the education and training of the professional workers of the factory.